

Hallgatói elköteleződések hatása a szakmai életpályára

Tanulmányunkban a felsőoktatási térben zajló folyamatok két, látszólag egymástól távoli pontja között kísérelünk meg összefüggést keresni. Arra vállalkoztunk, hogy a hallgatói párkapcsolati elköteleződésekkel összevessük a tanulmányi és szakmai életpálya egyes szegmenseivel. Az első pillantásra gyenge kötést sejtető párkapcsolati és professzionális kultúra vizsgálatának alapötlete korábbi kutatási eredményeinkből származik, ahol azt tapasztaltuk, hogy a kapcsolati stabilitás és a szakmai eredményesség között erős összefüggés áll fenn (összefoglalva ld. Engler 2014). Való igaz, ezeket az elemzéseket részidős képzésben résztvevők körében végeztük, akik javarészt család és munka mellett tanulnak. Azonban az eredmények egyértelműen azt támasztották alá, hogy a stabil párkapcsolatban élő, gyermeket nevelő hallgatók bizonyultak a legeredményesebbnek tanulói és szakmai karrierútjukban. A gyermekszám sem befolyásolta negatívan a teljesítményt, sőt, egyes felmérésekben a gyermekszám emelkedésével párhuzamosan javulást mutatott.

A tanulás révén kimutatott magánéleti és szakmai pályafutás összefüggését látva megkockáztathatjuk azt a feltételezést, hogy a kulturális tőke és a társadalmi tőke egymásba fonódása egy olyan modellben is elképzelhető, ahol a felsőoktatás miliójében a kapcsolatok iránti általános beállítódás és a tanulmányok iránti elkötelezettség között összefüggés mutatható ki. Más szóval lehetségesnek látjuk, hogy a társas kapcsolatok terén kedvező attitűddel rendelkezők tanulási, szakmai aspirációjukban is erősnek mutatkoznak, azaz a kapcsolati elköteleződés és a szakmai elköteleződés egymással összefügg.

A szocializáció, és ezen belül a társas kapcsolatok iránti beállítódásra vonatkozóan nem a klasszikus pszichológiai elméletekre – Freud, Piaget, Erikson, Mead etc. – támaszkodunk, hanem a tanulást mint emberi tőkeberuházás megközelítést központba helyezve a tőkeelméletek felé fordulunk. A Bourdieu-féle kulturális tőkefajták közül az inkorporált és az intézményesült kulturális tőke egyaránt beemelhető a vizsgált területre. (Bourdieu 1998). Előbbi elsajátítása öntudatlanul megy végbe, kora gyermekkortól a családban halmozódik fel, hatással van az interperszonális kapcsolatok kialakítására és kezelésére. Bourdieu felfogásában erős kulturális tőkével rendelkező családokban valósul

meg akadálytalanul, ahol a szocializációs időszakban tőkefelhalmozás történik. Coleman (1998) családon belüli társadalmi tőke esetében szintén hangsúlyozza a családi odafigyelés fontosságát a tőke maximalizálásában. Mivel az elsődleges szocializációs közegben elsajátított magatartási minták, viselkedési sémák szervesen beépülnek a személyiségbe, az általunk vizsgált későbbi életszakaszban (fiatal felnőttek) megjelenő kapcsolati kultúra függvénye lesz a felhalmozott kulturális tőke nagyságának. A coleman-i tőkeelmélet más szempontból is lényeges számunkra, mivel a családon kívüli társadalmi tőke kialakítása szintén mintaként (és hozamként) szolgál a következő generáció számára. A fiatal értelmiségiek a családjaikból hozott különböző kulturális és társadalmi tőkéjük birtokában viszonyulnak a társas kapcsolatok kialakításához és fenntartásához, amit a felsőoktatásban zajló szocializáció tovább alakít.

A felsőoktatási intézmények falai között alapvetően két szinten nyílik mód a családi rítusokban és hagyományokban elsajátított interperszonális kommunikáció gyakorlására, fejlesztésére, alakítására. A fiatalok egymás között alkalmazzák az információcserét, gondolatok közlését, illetve az idősebb generációval folytatnak diskurzust. Pusztai (2011) behatóan foglalkozik a felsőoktatásban zajló intergenerációs és intragenerációs kapcsolatok természetével. Nézete szerint a felsőoktatási szocializáció legfontosabb résztvevői a hallgatótársak, akik társas támogatást nyújtanak egymásnak, információkat áramoltatnak, tanulmányi célok iránti elköteleződést biztosíthatnak, valamint magatartásmintákat közvetítenek. Az oktatót mint szocializációs ágenszt elemezve rámutat, hogy a tömegesedéssel az oktatók információátadó szerepe megváltozott, a strukturálttá vált oktatói állomány pedig eltérő módon viszonyul a normák közvetítéséhez (Pusztai i.m.).

A felsőoktatás és a társadalmi tőke kapcsolatát Heuser (2007) abban látja, hogy a felsőoktatási intézmények betöltik tudományos küldetésüket a hallgatói és oktatói közösség tehetségének és egyéb erőforrásainak közvetlen felhasználásával a köz javára, és nem fordítják azt személyes haszonszerzésre, és mindközben jól működő kutatói, hallgatói kollaborációs teret alakítanak ki. Moiseyenko (2005) ebben a tekintetben kilép az intézmény falai közül, és elméleti fejtegetésében minden vizsgálati szempontot arra helyez ki, vajon a hallgatói és oktatói kapcsolatok elősegítik-e a társadalomba történő megfelelő integrálódást.

Mind az egyetemi, mind a társadalmi integrálódás alapvető feltétele a hallgatók és oktatók megfelelő együttműködése. A hallgató és oktató kapcsolatának kutatói hangsúlyozzák e felmérések jelentőségét, hiszen ez a visszajelzés nemcsak a mikroszinten (oktatói szint)

lényeges, hanem makroszinten a felsőoktatás hatékonyságát növeli. Hattie és Timperley (2007) például kidolgoztak egy feedback modellt, aminek vertikális és horizontális szintjein a hallgatók és oktatók egyaránt végighaladhatnak. Mainhard (2009) és munkatársai olyan kérdőívet teszteltek, illetve fejlesztettek tovább, amely a doktoranduszok és témavezetőik kapcsolatát vizsgálta a hallgatói percepciók mentén, s kiemelték az esetleges ambivalenciák problematikáját (pl. hallgatóval megértő oktató, aki egyben a dolgozat szigorú bírálója). Az oktatók részéről hasonló percepciók jelennek meg (vö. pl. Tournaki 2003, Alvidrez – Weinstein 1999, Soodak et al 1998, Hughes 2011). Amennyiben például a hallgató valamilyen pozitív jellemzője alapján az oktató sikeresebbnek ítéli meg a tanulmányait, ami egyfajta önbeteljesítő jóslatként valóban eredményessé teszi a tanulót (s ennek a fordítottjai is igaz). Szintén erre a szoros kölcsönhatásra mutat rá Cornelius-White (2007) merésznek tűnő megállapításában: a tanulói kooperáció és eredményesség éppúgy hatékonyabb tanári munkát eredményez, mint ahogyan a hatékony tanári munka eredményessé teszi a tanulót.

A felsőoktatási térben kialakuló és fenntartott intergenerációs és intragenerációs kapcsolatokat a társas elköteleződés fényében elemezzük tehát. Különböző vizsgálatokból tudjuk, hogy a magyar társadalom alapvetően hagyományos párkapcsolati és családi modellekben gondolkodik (vö. pl. Pongrácz-Spéder 2002, Spéder 2004), ugyanakkor a fiatalok között nagyobb arányban jelenik meg az alternatív párkapcsolatok vagy a tudatos egyedüllét iránti igény (Utasi 2004, Pongráczné 2009, Temesváry 2014).

A családalapítás iránti igényt és annak realizálódását számos körülmény befolyásolja, ilyen a család által közvetített normák és értékek hatása, megjelenik a kulturális tőke erőteljes hatása az apa iskolai végzettsége (nőknél) és az egyén kvalifikáltsága mentén (mindkét nemnél eltérő módon) (Bukodi 2001). Az elmúlt népszámlálási adatokat (1990-2011 között) vizsgálva elmondható, hogy a házasságkötések számának csökkenését nem tudja ellensúlyozni az együttélések számának növekedése, s a szülőképes korban lévő férfiak, de különösen a magas végzettséggel rendelkező nők között jelentősen nőtt az egyedülállók aránya (ami nem jelent feltétlenül tudatos szingliséget) (Statisztikai Tükör 2014).

Ugyanakkor a fiatalok jövőterveiben magas presztízst képvisel a házasság intézménye és a gyermekvállalás, ezt jelzik országos adatfelvételek (vö. Szabó – Bauer 2009, Makay 2012), regionális vizsgálataink szintén ezt támasztják alá (pl. Bocsi – Engler 2005, Engler 2014). Az elmúlt tíz évet felölelő (2005-2015) kutatásainkban azt találtuk, hogy a felsőfokú végzettség megszerzése előtt álló fiatalok párkapcsolati és családalapítási tervei alapvetően

nem változtak, legnagyobb arányban házasságot kívánnak kötni és legalább 2,1-2,3 gyermeket vállalni. Úgy tűnik tehát, hogy a fiatal értelmiségi generáció percepcióiban él a stabil párkapcsolat iránti igény, ezek realizálódása különböző okok miatt kitolódik vagy elmarad. A továbbiakban nem a párkapcsolati formák alakulásának magyarázatait keressük, hanem a kapcsolati attitűd különböző dimenziójú összevetését kíséreljük meg megragadni, még a munkaerőpiacra történő kilépés előtt, a felsőoktatás világában.

A vizsgálat során többek között kíváncsiak voltunk a hallgatók magánéleti jövőterveire, amikor is érdeklődtünk a párkapcsolati elgondolásukról, ennek időzítéséről és módjáról. Megkérdeztük a jelenlegi állapotukat párkapcsolat terén, feltételezve a házasságban élők vagy a tartósan együttélők alacsony arányát. A vizsgálatunkhoz felhasználjuk azokat a kérdésblokkokat, amelyek a hallgatók kapcsolati hálójának feltérképezéséhez szükségesek. Így olyan, a korábbi személyes kötődésekre vonatkozó változókat vontunk be az elemzésbe, mint a szülőkkal, rokonokkal és barátokkal fenntartott viszony tartalma és intenzitása, vagy ezen személyek befolyása a tanulóra. Felhasználtuk továbbá azokat a változókat, amelyek hallgatótársakkal és évfolyamtársakkal folytatott kommunikációra, közös tanulási vagy szabadidő-eltöltési tevékenységekre utalnak. Nem hagytuk figyelmen kívül azokat a változókat sem, amelyek a kérdőív különböző részein az oktatókkal való kapcsolatot derítik fel. A tanulási attitűd vizsgálatához azokat a változókat vontuk be, amelyek a tanórai és a tanórán kívüli tanulási tevékenységhez kötődnek, mérik a tanulás iránti elkötelezettséget, tanulási aktivitást és értékrendet.

Párkapcsolatok alakulása a hallgatói mintában

A megkérdezés idején a hallgatók két százaléka élt házasságban (38 fő), további kilenc százalék az együttélési formát jelölte meg (143 fő). A baráttal vagy barátnővel rendelkező együttjárók (de nem összeköltözöttek) és az egyedülállók aránya 41%, illetve 45%. A mintába került hallgatók között tehát közel hasonló arányban oszlanak meg a valamilyen párkapcsolati

formával rendelkezők és a pár nélküliek. A párkapcsolati forma szerinti nemi megoszlás szignifikáns ($p=0,000$), a férfiak nagyobb arányban voltak társtalanok a felvétel idején: 43%, szemben a nők 29%-ával.

1. táblázat A hallgatók terveinek szerinti megoszlás (N=1250, $p=0,002$)

	Összes válaszadó	Férfi	Nő
Nincs barátom/barátnőm	32,6	43	29,2
Mindenképpen össze szeretnénk házasodni	32,6	21,7	36,2
Nem gondolkodtunk még a kapcsolatunk jövőjén	13,2	15,9	12,3
Nem vagyunk biztosak a házasságban, de hosszú időre tervezzük az együttélést	18,4	15,5	19,3
Biztosan nem fogunk hosszú távon együtt maradni, de jelenleg így megfelelő	3,1	3,9	2,9
Összesen (n=1250)	100	100	100

Forrás: PedPanel 2015

A megkérdezés idején 842 válaszadónak volt kapcsolata, az 1. táblázat szemlélteti a kapcsolatok tervezett jövőjét. Amennyiben csak a kapcsolattal rendelkezőket tekintjük, azok 48%-a feltétlenül házasságot tervez, további 27%-uk hosszú távú együttélésben gondolkodik. Az egyetemi, főiskolai évek alatt született kapcsolatok stabilitásába vetett bizalom mértéke összhangban áll korábbi regionális vizsgálatainkkal és az országos mérések eredményeivel (ld. fent hivatkozott kutatási eredmények). A tervek szintjén házasság intézményének felülreprezentáltsága különösen a nőknél jelenik meg, a kisebb kötöttséget jelentő együttélésben pedig a két nem azonos arányban gondolkodik. Megfigyelhető tehát a nők tartós kapcsolat iránti igénye, a férfiak szignifikánsan nagyobb arányban gondolják alkalminak meglévő kapcsolatukat, illetve ők kevésbé fontolgatják az együtt maradás lehetőségét. Ez lehet egy magyarázata annak, miért találunk a válaszadók között szignifikánsan több szingli férfit.

A fenti megállapításokat alátámasztja a kapcsolatokról általánosságban alkotott vélekedés (2. táblázat) Az összes megkérdezett hallgató közel 40%-a fontosnak tartja a partnerválasztást, amit nem akar elsietni. A válaszadók negyede megvárja azt a partnert, akivel szeretné az életét leélni. A hallgatók harmada nyilatkozott úgy, hogy kizárólag a magány elkerülése miatt nem keresi a másik nem társaságát. Az elkötelezett, hosszú távú kapcsolatok irányába mutató válaszlehetőségeket szignifikánsan magasabb arányban jelölték be a nők. A férfiak inkább az alkalmi, kötelezettségtől mentes, konkrét terveket nélkülöző partnerkapcsolatok felé orientálódnak. Összességében jól látható a nemek közötti különbség a párkapcsolati mintázatokban: a mintába került válaszadók közül szignifikánsan a férfiak között találunk több egyedülállót, a partnerrel rendelkező férfiak jellemzően nem gondolkodnak hosszú távú kapcsolatban, vagy nem foglalkoztatja őket a kapcsolat sorsa. A tartós partneri viszonyról alkotott elképzelések pedig szignifikánsan a nők esetében jelenik meg markánsan. táblázat A partnerkapcsolat megítélése nemek szerint, százalék (N=1714, p=0,000-0,005)

	Összes válaszó	Férfi	Nő
A párkapcsolatot fontosnak tartom, ezért nem sietem el a partnerválasztást.	38,3	36,1	39,1
Nem létesítek csak azért partneri viszonyt, hogy ne legyek egyedül.***	31,3	22,8	34,4
A megfelelő partnerre várok, akivel leélhetem az életemet.***	26,4	20,9	28,5
A megfelelő partnerre várok, akivel jól érzem magam, a többit meglátjuk.**	19,3	23,5	17,8
A megfelelő partnerre várok, akivel jól érzem magam, és nem vállalunk kötöttségeket.**	5,5	7,6	4,8

Forrás: PedPanel 2015

A nyílt válaszlehetőséggel élő közel 80 (!) hallgató megnyilatkozása alapján elmondható, hogy a partnerkapcsolat kérdését az élet komoly szegmenseként kezelik, s a néhány diákév mögé tekintenek a személyes szférát érintő kérdésben. Számos válaszadó meglévő kapcsolata révén nyilatkozik: „*A partnert már kiválasztottam, és egyengetem az utat a közös jövőnk felé.*”; „*A párkapcsolatot fontosnak tartom, ezért nem siettem el a partnerválasztást, de már megtaláltam, és vele szeretném leélni az életemet.*”; „*A jelenlegi*

párkapcsolatom már több, mint hat éve tart, és úgy érzem, hosszú távra is tervezhetek vele.”
 Más válaszadók feltételhez kötik a közös jövőt: *„Megvan a megfelelő partnerem, akivel a későbbiekben szeretnék házasságot kötni, de szigorúan csak az egyetem elvégzése után.”*;
„Megvan a megfelelő partner, de anyagi és tanulmányi okok miatt nem léphetünk tovább.”
 Akadt olyan hallgató, aki megfontoltan viszonyul a kapcsolatokhoz: *„Ki kell hevernem a csalódásokat, azután a megfelelő partnert megtalálva, leélhetem vele az életem.”*; *„Nem létesítek partneri viszonyt, mert általában én szenvedek utána.”*

Hallgatói csoportok a párkapcsolati beállítódás alapján

A párkapcsolati attitűdre vonatkozó változók felhasználásával párkapcsolati indexet hoztunk létre.¹ A kapcsolati mutató megalkotása után megvizsgáltuk, milyen magyarázó változók gyakorolhatnak hatást a kapcsolati elköteleződés vagy el nem köteleződés kialakulására. A logisztikus regresszió folyamán a függő változót az elköteleződés megléte vagy meg nem léte jelentette, a független változók a nem, a szülők iskolai végzettsége, a válaszadó szülőhelyének típusa (14 éves koráig), a felsőoktatási intézmény országa és a vallásosság. (1. táblázat)

1. táblázat A párkapcsolati elköteleződésre ható tényezők vizsgálata. Logisztikus regressziós exp(B)-k és szignifikancia szint, modell statisztikák

	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell
nem	0,625***	0,590***	0,596***	0,583***	0,589***	0,610***
apa iskolai végzettsége		0,755	0,912	0,871	0,876	0,872
anya iskolai végzettsége			0,577*	0,599*	0,609	0,594*
lakóhely típusa				1,017	1,035	1,072
intézmény					0,900	0,976

¹ A párkapcsolati index alapját képező változók: a tartós párkapcsolat igénye, a párkapcsolat fontossága, a megfelelő partner kivárása, a párkapcsolat időzítése, kötöttségek nélküli kapcsolat igénye, egyedüllet elfogadottsága. Index átlaga: 3,6, tartománya: 0-6.

országa						
vallásosság						1,327**
-2 Log likelihood	2226,620	1978,725	1864,446	1845,007	1844,245	1838,845
Modell statisztikák	Cox & Snell R Square: 0,010 Nagelkerke R Square:0,014	Cox & Snell R Square: 0,013 Nagelkerke R Square:0,018	Cox & Snell R Square: 0,016 Nagelkerke R Square:0,022	Cox & Snell R Square: 0,017 Nagelkerke R Square:0,023	Cox & Snell R Square: 0,017 Nagelkerke R Square:0,023	Cox & Snell R Square: 0,021 Nagelkerke R Square:0,028

szign: * 0,01-0,05, ** 0,001-0,01, *** 0,001 alatt

Forrás: PedPanel 2015

A párkapcsolatra ható változók hatása meglehetősen gyenge, a modellek magyarázóereje kismértékű. Előzetes feltevésünk szerint a lakóhely típusa meghatározza a kapcsolatok iránti beállítódást, mégpedig a kisebb települések konzerváló hatását vártuk. Ehhez hasonlóan arra számítottunk, hogy a határon túli fiatalok tradicionálisabb mintázatot képviselnek, de a földrajzi elhelyezkedésre vonatkozó hipotézisek nem helytállóak, egyik modellben sem látunk szignifikáns kapcsolatot. Legerősebb hatása van a vallásosságnak, akár rendszeresen vagy alkalmilag közösségben gyakorolja a hallgató, akár felekezeti hovatartozás nélkül tartja magát hívőnek. A vallásosság 1,3-szorosára növeli a tartós kapcsolatok iránti igényt. A hitéletre vonatkozó egyéb változókkal végzett keresztábrák összehasonlításban jól kimutatható, hogy mind a válaszadó, mind a családtagok vallásos magatartása szoros összefüggésben áll a kapcsolatok jellegével. A párkapcsolatok iránt elkötelezettek és azok családtagjai gyakrabban járnak templomba, nagyobb valószínűséggel tartoznak felekezethez, gyakrabban imádkoznak (a szignifikancia minden esetben $p=0,000$ vagy $0,001$).

A társadalmi nemi hovatartozás az összes modellben erősen szignifikáns hatást mutat, a korábbiak alapján nem meglepő módon. A magasabb kulturális tőkájú családokban azt vártuk, hogy a társadalmi tőke is magasabb szinten jelenik meg, azonban csak az anya végzettségénél látszik gyenge hatás. További lényeges háttérváltozó lenne a testvérek száma, az egy háztartásban élők száma, azonban erre vonatkozó kérdés nem szerepelt a kérdőívben.

A párkapcsolati index alapján két csoportra osztottuk a megkérdezett fiatalokat, a mutató átlagának kiszámítását követően. Az átlagot el nem érő hallgatók csoportját *nem elkötelezetteknek*, az átlagpontszám feletti hallgatói csoportot *elkötelezetteknek* neveztük el. Az utóbbi csoportban olyan válaszadók jelentek meg, akik a párkapcsolatokat alapvetően fontos értéknek tartják, komolyan megfontolják a párválasztást, és hosszú távú, tartós kapcsolatot terveznek, vagy efelé orientálódnak. Ide tartozik a válaszadók 64%-a. A *nem elkötelezettek* csoportja olyan fiatalokat foglal magában, akik tudatosan nem foglalkoznak a társas kapcsolataik minőségével és jövőjével, nem vágnak stabil kapcsolatra, és a kötetlen, alternatív párkapcsolati formákat részesítik előnyben (36%).

A párkapcsolati elkötelezettséget két dimenzióban vizsgáljuk meg. Első szinten összefüggést keresünk a társas kapcsolati kultúra más területeken megjelenő jellemzőivel, mégpedig a családi és baráti kötelékek viszonylatában. A második kérdéskörben megvizsgáljuk, vajon a kapcsolatokban mutatott elköteleződés és a szakmaiság iránti elkötelezettség között húzható-e valamiféle párhuzam.

A kapcsolati kultúra megjelenési formái

A hallgatók különböző irányú kapcsolatainak mennyiségi és minőségi jellemzőit a szakmai életpályát követve figyeljük meg. Megvizsgáljuk a két almintába tartozó hallgatók személyes környezetének befolyásolását, mindenekelőtt a továbbtanulás körüli döntési mechanizmusban szerepet kapó személyek súlyát. A következő lépésben a felsőfokú tanulmányok alatt megjelenő személyes kontaktusok intenzitását tárjuk fel, ami jelzésértékű a felsőoktatási integráció tekintetében.

A továbbtanulási döntés mibenlétét három kérdéskörrel firtatta a kérdőív: a továbbtanulás oka, az intézményválasztás és a szak kiválasztásának indítéka. Mindhárom blokkban, sok egyéb attribútum mellett, megjelenik a családi és a baráti példa követése, a szülők tanácsának elfogadása, illetve az új kapcsolatok iránti igény. Várakozásunkkal ellentétben a mélyen gyökerező kapcsolatokat fontosnak tartó hallgatók semmilyen tekintetben nem vették meghatározóbb mértékben figyelembe a szülők, tanárok véleményét, tanácsát (mindkét csoportban 45% körül). Az új kapcsolatok kialakításának igénye szintén hasonló arányban jelent meg a két társaságban (60% körüli). A felsőfokú tanulmányok belépő

szakaszánál tehát nincs jelentős különbség a vizsgált alminták személyes kapcsolatainak és a tanulásnak összefüggésében.

Hasonló kép rajzolódik ki, amikor a kapcsolatok tartalmi elemeit vizsgáljuk. A szülőkhöz fűződő kötelék felmérése olyan kérdések mentén történt, ami a beszélgetések gyakoriságát mérte (pl. könyvekről, kultúráról, politikáról, a fiatalok jövőjéről), érdeklődött a házimunkába való bevonás vagy a közös programok intenzitásáról, a tanulmányok iránt tanúsított szülői érdeklődésről. Hasonlóan az előzményekhez, itt sem találtunk lényeges eltérést a két csoport tagjainak viszonyai között. Ez természetesen indokolható a szülői háttér állandóságával, hiszen ezek a családon belüli tevékenységek, szokások valószínűleg konstansak az egyetemi, főiskolai évek előtt és közben, így a feltételezett kontinuitás egyazon eredményeket produkál.

A tanulási folyamatban megjelenő személyes kötelékek vizsgálatát az újonnan kialakuló háttér-kapcsolatokkal (csoporttársakkal és hallgatótársakkal) folytatjuk. A kérdőív felmérte a közvetlen csoporttársakkal, a más egyetemi és főiskolai hallgatókkal, illetve a hallgatói társadalmon kívül eső barátokkal történő érintkezések sajátosságait. A szabadidőnek a csoporttársakkal történő rendszeres eltöltése az elkötelezett hallgatókra jellemzőbb ($p=0,000$), ugyanakkor az olvasmányélményekről, kultúráról, közéleti élményekről, valamint a jövő pályáról történő baráti beszélgetések a nem elkötelezett hallgatóknál gyakoribbak ($p=0,021$). Úgy gondolnánk, az alkalmi kapcsolatra vágyók a könnyedebb érintkezést (pl. szórakozás) preferálják baráti kapcsolataikban is, ennek ellenére náluk látjuk a mélyebb témák érintését. Ez igaz más, szignifikanciát nem mutató tevékenységre, például a közös tanulásra, tudományos kérdések megbeszélésére. A más szakokon vagy évfolyamon tanuló hallgatótársak esetében inverz képet látunk: a tanulmányokkal kapcsolatos teendők és a magánügyi problémák megbeszélése, a közös tanulás és a korrepetálás már az elkötelezettekre jellemző ($p=0,000$ és $0,001$). A felsőoktatás világán kívül eső baráti körhöz való kapcsolódási jellemzőkben nincs szignifikáns eltérés a két vizsgált alminta között.

A különböző típusú kontaktusok, találkozások az egyetemi és nem egyetemi barátokkal hasonló arányban történnek a két csoport esetében (szórakozás, művelődés, kirándulás, sportolás, vallásgyakorlás, internetes kommunikáció). Az összes barát számát tekintve a két csoportnak közel hasonló baráti köre van (átlagosan 10-11 baráttal). A teljesen megbízható barátok számát magasabbra becsülik a nem elkötelezett hallgatók: 4,1 fő, az elkötelezetteknél pedig 3,8 barát jut egy emberre ($p=0,024$). A hasonló nagyságú baráti

társaságból tehát az elkötelezettek kevesebb személyt válogatnak be a szűkebb körbe, s úgy tűnik, ezek jellemzően nem a közvetlen csoporttársakból, de a felsőoktatási milióból kerülnek ki.

3. ábra Az oktatóval történő kommunikáció jellemzői hallgatói csoportok szerint, százalék (p=0,050-0,021)

	Elkötelezettek	Nem elkötelezettek
Tananyagról, tudományos kérdésekről beszélget tanítási időn kívül	53,0	53,8
A tananyagon kívül más témákról is beszélget	48,1	45,0
A jövőre vonatkozó tervekről beszélget	45,9	42,5
Közéleti kérdésekről beszélget**	41,5	36,4
Rendszeres e-mail kapcsolatban van*	31,3	27,7
Odafigyelt személy szerint a pályafutás alakulására*	29,7	26,2
Szépirodalomról, művészetről beszélget	29,0	26,2
Magánéleti problémákról beszélget	18,1	16,3

Forrás: PedPanel 2015

Az oktatókkal történő kapcsolat kialakítása és fenntartása a 3. ábra tanulsága szerint nem kizárólag a tanulmányokra korlátozódik. Igaz ugyan, hogy a tanítási időn kívül folytatott kommunikáció jelentős része a tudományos kérdések közelében marad, de jelentős a tananyagtól eltérő témák beemelése. A hallgatók 40%-a partnerre talál az oktató személyében abban, hogy a továbbhaladásukról vagy a közélet történéseiről beszélgessenek. A szakmai kérdéseken, problémákon túlmutató kommunikációs irányok inkább az elkötelezett hallgatókra jellemző, úgy tűnik, ők igénylik, keresik a lehetőséget személyes terveik, meglátásaik, problémáik megosztására oktatóikkal. Soodak és munkatársai (1998)

megfigyelésére visszautalva magyarázatul szolgálhat a tanári percepciók hatása: a kooperatív, aktív tanuló előrehaladását kedvezőbbnek látja a tanár, amivel eleve jobb teljesítményre ösztönzi.

A felsőoktatási térben szövődő intergenerációs és intragenerációs kapcsolatok tekintetében két jelenségre lettünk figyelmesek a vizsgált csoportjainknál. A nem elkötelezett hallgatók a „könnyebben elérhető” hallgatótársakkal (ti. saját csoporttársaikkal adott kommunikációs térben és időben, ami egyrészt kikerülhetetlen, másrészt kézenfekvő) vesznek részt intenzíven a tanulási-tanítási folyamatban, a „távolabbi” hallgatótársakkal már a tanulás világát kevésbé érintő társas kapcsolatokban találjuk őket. Az elkötelezett hallgatók saját szűk hallgatói miliójuknál messzebbre mennek, komolyabb erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy a tudományközpontú diskurzusaikhoz partnert találjanak a hallgatói társadalomban. Hasonló habitust figyelhetünk meg az oktató-hallgató kontaktusban: a nem elkötelezettek jellemzően a tananyagra szűkítve keresik tanáraik társaságát (ami adott térben és időben, kikerülhetetlen, kézenfekvő), az elkötelezettek igyekeznek kiaknázni a szakmai kapcsolat sokoldalúságát saját professziójuk fejlesztése érdekében. A továbbiakban megfigyeljük, hogy mindez hatással lehet-e a felsőfokú tanulmányokra, a szakmai életpályára történő felkészülésre.

A kapcsolati és a professzionális kultúra összefüggései

A felsőoktatásban végzett hallgatói aktivitás közül két területet vizsgáltunk meg. Az első az ún. akadémiai tevékenység, amely a minimálisan elvárt tanulói teljesítményt meghaladó módon mutatja a hallgatók tanulmányi elkötelezettségét. Az akadémiai tevékenység index alkotásához olyan változókat vontunk be, amelyek a végzéshez szükséges alaptervékenységeken túlmutatnak, mint például a kutatócsoportba történő bekapcsolódás, publikálás, konferenciaszereplés, OTDK-n való részvétel, tanulmányi ösztöndíjak elnyerése.²

² Az akadémiai tevékenység indexbe bevont változók: bekapcsolódtam egy egyetemi kutatócsoportba, rendelkezem OTDK dolgozattal vagy poszterrel, előadtam vagy posztert készítettem konferencián (OTDK-n kívül), volt vagy van demonstrátori megbízásom, van legalább egy tudományos publikációm, részesültem legalább egyszer érdemösztöndíjban, részesültem egyéb tanulmányi ösztöndíjban, van felsőfokú komplex nyelvvizsgám, évfolyamfelelős/ csoportfelelős posztot töltök vagy töltöttem be, valamilyen önálló alkotással rendelkezem (pl. program, alkalmazás, találmány, művészeti alkotás), rendelkezttem vagy rendelkezem

Az elkötelezettek 47%-a tartozik az akadémiai tevékenységekben eredményes hallgatók közé, a másik csoport 41%-a, a különbség nem szignifikáns ($p=0,083$).

Az eddigiek alapján azt feltételeztük, hogy ez a különbség meghatározóbb lesz, mégpedig az elkötelezettek javára. Megfigyeltük ugyanis azt, hogy az ide tartozó hallgatók társaikkal és tanáraikkal egyaránt intenzív tudományos igényű kapcsolatot tartanak fent, amelyek nélkülözhetetlenek az ilyen jellegű kooperatív munkákhoz (például tehetséggondozás, szakkollégium, műhelymunka). Az indexet ezek után módosítottuk úgy, hogy kizárólag a felsőoktatási térben végzett plusz tevékenységek szerepeljenek benne (így kivettük a különböző nyelvvizsgákat és ösztöndíjakat), azonban az arányok nem változtak: az elkötelezettek 30%-a, a másik csoport 27%-a tekinthető így eredményesnek. (A csökkenés oka, hogy az említett tényezők felértékeltek az akadémiai tevékenység indexet, pl. középfokú nyelvvizsgával a megkérdezettek fele rendelkezik.) Elképzelhetőnek tartjuk, hogy tehetséggondozásban elkötelezett oktatók mindkét tanulói típushoz megtalálják az utat a közös munka során. (Többek között Heath (2002) mutat rá arra, hogy a közös tanulmányi siker nem a konzultációk gyakoriságán múlik, hanem azok minőségi elemein.)

A felsőfokú tanulmányok során az elvárt mérték feletti tanulási befektetésként végzett tevékenységek területén tehát nem tapasztaltunk meghatározó különbséget. A kapcsolati és professzionális kultúra összefüggését a továbbiakban a konkrét tanulási folyamatra vonatkozó kérdéseken végzett elemzéseken vizsgáltuk, ahol a következő szignifikáns eltéréseket találtuk. Az elkötelezett hallgató gyakrabban élt a következőkkel: kérdéseket tett fel az órán ($p=0,014$), kiselőadást készített ($p=0,006$), dolgozat beadása előtt gondosan javította azt ($p=0,026$), olyan dolgozaton dolgozott, amely több forrásból származó információ felhasználását és összevetését igényelte ($p=0,009$), több szemszögből is megközelített egy témát szóbeli vagy írásbeli feladatnál ($p=0,045$). A nem elkötelezettek nagyobb valószínűséggel mentek órára felkészülés nélkül ($p=0,009$), kevesebb időt szánnak a kurzusaira való készülésre ($p=0,001$), kevesebb kötelező irodalmat olvastak ($p=0,007$), gyakrabban fordult elő sikertelen vagy halasztott vizsga esetükben ($p=0,017$).

egyetemi/főiskolai tehetséggondozó program ösztöndíjával, tagja voltam vagy vagyok egyetemi/főiskolai tehetséggondozó programnak, rendelkezem vagy rendelkeztem tudományos ösztöndíjjal, részesültem már legalább egyszer köztársasági ösztöndíjban, van középfokú komplex nyelvvizsgám. Átlag: 27,5, efelett akadémiailag eredményes, alatta nem eredményes.

Az eredményekből megmutatkozik, hogy a két csoportba tartozó hallgatók tanulmányi beállítódása jelentősen eltér. A párkapcsolati magatartásuk miatt elkötelezett csoportba tartozó hallgatók tanulmányi munkájukban is elhivatottak, weberi értelemben értékracionális cselekvésként írható le a tudásra mint értékre tekintő attitűd (Weber 1987). A saját bevallásukon alapuló válaszaik szerint minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy az elvárásoknak megfeleljenek, s úgy tűnik, tudásuk gyarapítása megfontoltan és célirányosan zajlik. A lazább kapcsolati elköteleződéssel jellemezhető hallgatók tanulmányi kötelezettségeikben sem tűnnek eltökélteknek vagy állhatatosnak, könnyedén viszonyulnak a felsőfokú tanulmányaikhoz, viselkedésükben célracionális jegyeket hordoznak (Weber i.m.). Kérdés lehet, vajon ez általános viszonyulást takar a tanulás iránt, vagy a diákevek meghosszabbításaként értelmezve negligálják a követelményeket és elvárásokat.

A tanulással kapcsolatos értékrendben a pozitív állításokat tartalmazó attitűdskálán nem volt jelentős eltérés: mindkét csoport tagjai hasonló arányban értettek egyet azzal, hogy természetes kölcsön adni a jegyzeteket, elolvasni a kötelező irodalmakat, az érdeklődés középpontjában álló tárgyakból alaposan fel kell készülni. A következő, inakceptábilis állításokkal azonban szignifikánsan a nem elkötelezettek értnek inkább egyet: elfogadható az órát rendszeresen ellőgni ($p=0,000$), elfogadható az, ha a diplomát valaki igazi tanulmányi teljesítmény nélkül veszi át ($p=0,000$), elfogadható szakdolgozatot pénzért venni ($p=0,001$), elfogadható a rendszeres puskázás ($0,004$).

Amennyiben a felsőfokú tanulmányok végzését a teljes idős képzésben (nappali tagozat) tanuló fiatalok elsődleges feladatuként definiáljuk, akkor a tanulás mint munka, az egyetem és főiskola mint munkahely értelmezhető. Ebben a kontextusban a tanulói habitus jelzésértékű lehet a majdani munkavállalói professzióra, természetesen számolva a személyiségfejlődéssel és a körülmények dinamikájának hatásával. Másfelől a kapcsolatok iránti beállítódás, a társadalmi tőkének a felsőoktatási intézmény falain belüli kovácsolása szintén előrevetíti a társadalmi, ezen belül a munkahelyi integráltság lehetséges irányait. Ezeket a meglátásainkat alátámasztják azok a vizsgálatok, amelyek a tanulás során tapasztalt motiváció és a munkavállalásban elért sikerek erős kapcsolatára hívják fel a figyelmet. Dunifon és Duncan (1998) például egy panelvizsgálat során azt tapasztalta, hogy a motiváció és az önirányítás szignifikánsan befolyásolja a későbbi munkaerő-piaci karriert (érdekes módon a kognitív képességekkel már nem lett meghatározó az összefüggés).

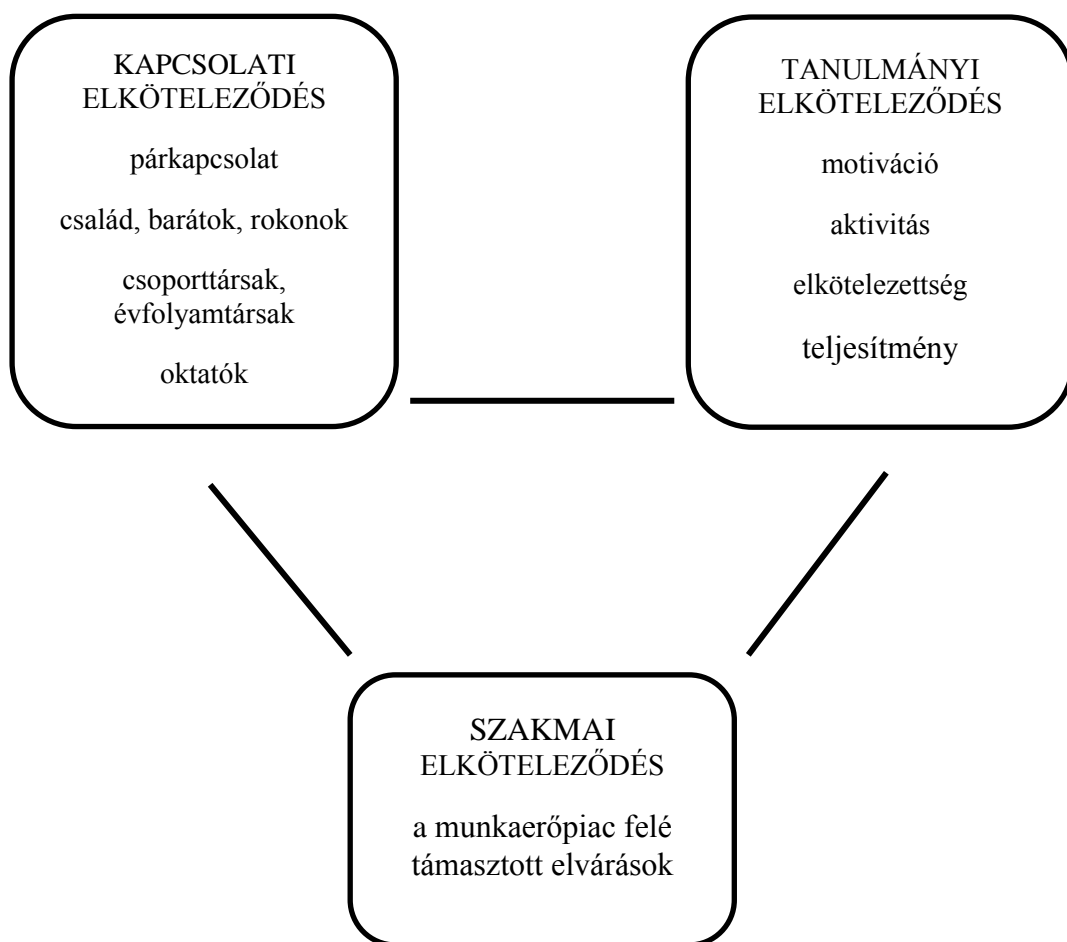
Az említett okok miatt kíváncsiak voltunk arra, hogyan alakul a két vizsgált csoport munkahelyre vonatkozó elképzelése. Egy pillantást vetve a pedagóguspályával kapcsolatos tervekre, viszonylag kis különbség adódik a pedagógusjelöltek és nem pedagógusi pályára készülőkhöz között ($p=0,027$): az elkötelezettek csoportjában 38%-os a tanárjelöltek aránya, a nem elkötelezettekénél 33%. Az elkötelezettek pedagógusok 90%-a, a másik csoport 85%-a tervezi, hogy a végzést követően pedagógusként helyezkedik el. Arra a kérdésre, hogy miért jelentkeztek tanárszakra, három szignifikáns eltérést találunk, mindegyik esetében a nem elkötelezettek jellemzően: könnyű volt bejutni ($p=0,002$), a vonzó diákélet ($p=0,005$), nem vették fel máshová ($p=0,03$).

A munkavállalási jövőtervek vizsgálatánál a legerősebb összefüggést a szakmai és magánélet összehangolásának igényében találtuk ($p=0,002$): az elkötelezett hallgatók lényegesen nagyobb mértékű elvárása, hogy a jövő munkahelye mellett a családra is jusson ideje, illetve fontos, hogy a munkahely közel legyen a lakóhelyhez és az állás biztos legyen. A nem elkötelezettek szignifikánsan jellemző, hogy magas keresetre vágnak ($p=0,024$), szabadon akarnak dönteni a munkavégzés felől ($p=0,006$) és szabadságra vágnak döntési helyzetekben ($p=0,016$), nem akarnak megerőltető munkát ($p=0,05$). Az elképzelt szakmai út prioritásai mellett jól kibontakozik az is, hogy az elkötelezettek számára már a munkaerőpiacra történő kilépés mellett lényeges a majdani családi közösségben történő gondolkodás, még a megkeresés idején ebben nem gondolkodóak egyéni központúan rendezik be szakmai életüket a terveikben.

Összegzés

A hallgatói adatbázison végzett elemzéseket az alábbi sematikus ábra foglalja össze. A három vizsgált terület közötti kapcsolatok az eddigi vizsgálatok alapján egyforma erősségűnek tűnnek, irányultságuk azonban (mi mire gyakorol hatást) további elemzést igényel.

4.ábra A különböző irányú elköteleződések összefüggései

Forrás: saját szerkesztés

Az eddigi eredményeket összefoglalva elmondható, hogy a párkapcsolatok terén megfigyelt kötődések mintázata rezonál a felsőoktatási térben kialakult interperszonális kontaktusokkal. A partnerkapcsolatok területén mélyebb elköteleződést, megfontoltságot mutató hallgatók komolyabb erőfeszítéseket tesznek kapcsolataik kialakításában és formálásában. A társadalmi tőke kialakítása és kiaknázása érdekében minőségi kapcsolatokat keresnek, nem elégszenek meg a könnyen elérhető, kínálkozó lehetőségekkel. Szűk baráti körük kialakításában szintén megmutatkozik a tudatos szelekció folyamata. Ugyanakkor a családtagokhoz, rokonokhoz, barátokhoz és az egykori tanárokhoz fűződő kapcsolatok mennyiségi és minőségi jellegében nem találtunk meghatározó eltérést a két csoport tagjai között. Úgy tűnik tehát, hogy az akadémiai miliő különös változást indukál a személyes és szakmai kapcsolati háló kialakításában.

Az akadémiai miliő hatása azonban nem terjed ki az ún. akadémiai tevékenységekre a két almintá összevetésében. Nem tapasztaltuk ugyanis, hogy a minőségi kapcsolatokkal rendelkező elkötelezettek meghatározóan aktívabbak lennének a kötelező tanulmányi elvárásokon túlmutató tevékenységekben.

Az egyetemeken és főiskolákon folytatott alapvetően elvárt tanulmányi tevékenységben azonban számos eltérést tapasztaltunk. Az elkötelezett csoport tagjai aktívan részt vesznek az órákon, teljesítik a követelményeket, megfelelő felkészültséget mutatnak. A másik csoportba tartozók kevesebb időt és energiát szánva a tanulásra „alulról” megközelítve teljesítik (vagy nem) az elvárásokat. A felsőfokú tanulmányok iránti attitűd ehhez hasonlóan meghatározóan eltérő arculatot mutat. Ez alapján feltételezhető, hogy a tanulás iránti általános beállítódásnak lehetünk tanúi, nem csupán a megváltozott körülmények és diákévek nyomán „oldódott ki”.

Érdekes volt megfigyelni, hogyan illeszkednek mindehhez a munka világára irányuló elképzelések, igénye. Az elkötelezett hallgatók közösségi (családi) szintre emelik a munkahelyi, szakmai elvárásaikat, még a másik csoportba tartozó fiatalok egocentrikus módon rendezkednek be, előtérbe helyezve az egzisztenciális elvárásokat. Úgy tűnik tehát, hogy a tanulásba történő „aktív beruházó” hallgatói csoport, az elkötelezett hallgatók csoportja a minőségi kapcsolatokat alakít ki maga körül, s a jövőben is aktív társadalmi tőkeberuházásban gondolkodik. A „passzív beruházó” nem elkötelezett hallgatók alacsony befektetések ellenére magas megtérülést várnak a munkaerőpiacon, amelyet gyenge kötések miatt várhatóan egyedül vagy laza kapcsolati hálóban kívánnak élvezni.

Hivatkozott irodalom

Alvidrez, Jennifer; Weinstein, Rhona S. 1999. Early teacher perceptions and later student academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, Vol 91(4), Dec 1999, 731-746.

Bourdieu 1998. Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel Gyögy-Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*.

Budapest, Aula Kiadó, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem.

Bocsi Veronika –Engler Ágnes 2005. Felsőfokú képzésben résztvevők családtervezési attitűdjei. In: Pusztai Gabriella (szerk.). Régió és oktatás. Európai dimenziók. Debrecen, CHERD, 2005. (Társszerző: Bocsi Veronika) 183-190.

Bukodi Erzsébet 2001. A házasságkötés időzítése az egyéni életútban. Statisztikai Szemle, 79. évfolyam, 2001. 4–5. szám.

Coleman, James S. 1998. A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In: Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Budapest, Aula Kiadó, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. 11-45.

Cornelius-White, Jeffrey 2007. Learner-centered teacher-student relationships are effective: a meta-analysis. Review of Educational Research. Vol.77. No.1. pp. 113-143.

Családtípusok és párkapcsolati formák változása a népszámlálási adatok tükrében. 2014. Statisztikai Tükör VII. évf. 115.sz.

Dunifon, Rachel – Duncan, Greg J. 1998. Long-Run Effects of Motivation on Labor-Market Success. Social Psychology Quarterly, Vol. 61, No. 1 (Mar., 1998), pp. 33-48

Engler Ágnes: Dilemmák felsőfokon – hallgatók családalapítási tervei. Kapocs, XIII. évf. (60) 2014. 1. szám 17-25.

Engler Ágnes: Hallgatói metszetek. A felsőoktatás felnőtt tanulói. Debrecen, CHERD-H, 2014.

Hattie, John – Timperley, Helen 2007. The Power of Feedback. Review of Educational Research, Vol. 77, No. 1 (Mar., 2007), pp. 81-112.

Hughes, Jan 2011. Longitudinal Effects of Teacher and Student Perceptions of Teacher-Student Relationship Qualities on Academic Adjustment. The Elementary School Journal, Vol. 112, No. 1 (September 2011), pp. 38-60.

Heath, T. (2002). A quantitative analysis of PhD students' views of supervision. *Higher Education Research and Development*, 27(1), 41-53.

Heuser, B. L. (2007): Academic social cohesion within higher education. *Prospects*, 37, 3. 293-303.

Mainhard, Tim - Van der Rijst, Roeland - Van Tartwijk, Jan and Wubbels, Theo 2009. A Model for the Supervisor-Doctoral Student Relationship. *Higher Education*, Vol. 58, No. 3 (Sep., 2009), pp. 359-373.

Moiseyenko, Olena 2005. Education and Social Cohesion: Higher Education. *Peabody Journal of Education*, Vol. 80, No. 4, Organizations and Social Cohesions(2005), pp. 89-104.

Pongrácz Tiborné 2009. A párkapcsolatok jellegzetességei. In: Monostori Judit-Őri Péter-S.Molnár Edit-Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré*. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. 9-19.

Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.) 2002. *Népesség – értékek – vélemények*. Budapest, KSH, Népeségtudományi Kutató Intézet.

Pusztai Gabriella (2011). A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

Spéder Zsolt 2004. *Gyermekvállalás és a párkapcsolatok átalakulása*. In: Kolosi-Tóth-Vukovich (szerk.): Társadalmi riport. Budapest, TÁRKI. 137-151.

Soodak, Leslie C. – Podell, David P. – Lehmann, Paulie R. 1993. Teacher, Student, and School Attributes as Predictors of Teachers' Responses to Inclusion. *The Journal of Special Education*, 27 (1), 66-81.

Szabó Andrea – Bauer Béla (szerk.): *Ifjúság 2008. Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2009.

Temesváry Zsolt: *Fiatalok családalapításához, házassághoz és gyermekvállaláshoz kapcsolódó attitűdjei a családi minták tükrében*. In: *Családpolitikai kutatások 2011-2014*. Budapest, NCSSZI.

Tournaki, Nelly 2003. Effect of Student Characteristics on Teachers' Predictions of Student Success. *The Journal of Educational Research* Volume 96, Issue 5.

Utasi Ágnes 2004: *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete

Weber, Max 1987. *Gazdaság és társadalom: a megértő szociológia alapvonalai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.